

Tema 5: Bibelen og ordet

Spor i dag: Bibelen og ordet

Hvilken rolle spiller Bibelen for mennesker i dag? Næsten alle kender fx historien om Adam og Eva. Og vi bruger talemåder som ”at kaste perler for svin” uden at tænke over, at de stammer fra Bibelen. Gennem mere end tusind år har Bibelens fortællinger og budskaber vævet sig ind i menneskers måder at tænke og tale på. Efter reformationen kom Bibelen ud til en stadig større del af befolkningen som en bog, man selv kunne læse og efterhånden også fortolke mere selvstændigt.

Luther og de reformatoriske idéer: Bibelen og ordet

Renæssancen gjorde det til et ideal at gå tilbage til kilderne, når man skulle undersøge historisk materiale. Dette ideal overtog reformationen. Men hvor renæssancens humanisme i høj grad var for eliten, var reformationen også folkelig. Det var ikke kun teologerne, der skulle kunne læse og forstå Bibelen. Det skulle i princippet alle. Derfor begyndte man også at læse og bruge Bibelen på nye måder: Teologerne læste Bibelen på originalsprogene græsk og hebraisk for at sikre den bedste forståelse. Og samtidig lavede man nye kritiske oversættelser til folkesprogene, så Bibelen også kunne læses af folk uden lang uddannelse. Før reformationen havde bibeludlægning været forbeholdt teologer, og de forholdt sig altid til den kirkeligt sanktionerede udlægning og byggede videre på den. Nu blev det et ideal, at enhver kristen skulle kunne forstå og gøre rede for sin tro.

For Luther var det vigtigt, at Bibelen blev læst rigtigt, så man ikke læste sine egne meninger ind i teksten. Han mente, at hele Bibelen skulle læses både som ”lov” og ”evangelium”. Før havde man brugt denne skelnen til at forstå forholdet mellem Gammel og Ny Testamente: Det gamle Testamente indeholdt De Ti Bud og andre tekster om Guds påbud til mennesker, mens Det nye Testamente samlede sig om beretningerne om Kristus og hans betydning. Nu gik lov og evangelium tværs gennem hele Bibelen. Alt, hvad der krævede noget af mennesket, blev forstået som lov, uanset om det stod i Det Gamle eller Det Nye Testamente. Tekster om lov ville altid afsløre, at mennesket var en synder, som ikke kunne overholde Guds påbud. Alt, hvad der i Bibelen – direkte eller indirekte – fortalte om Kristus og dermed skænkede Guds nåde, var derimod evangelium.

For Luther var ”Guds ord” derfor aldrig identisk med Bibelens faktiske ordlyd. Det blev først ”Guds ord”, når det blev hørt og troet på den rigtige måde. Guds ord blev nemlig først levende, når det blev bragt videre i prædiken, dåb og altergang, i sjælesorg og undervisning.

Reformationens historie og det danske samfund: Bibelen og ordet

I middelalderen havde man også haft prædikener på modersmålet og oversættelser af Bibelen. Men efter reformationen fik bibellæsning højeste prioritet. Det var ikke længere paven og den gamle kirkes præster, som havde patent på den rigtige fortolkning. Idealet var, at alle skulle have adgang til Guds ord og til selv at forstå og tilegne sig dem. Blandt reformatorerne var der en stor iver efter at udbrede Bibelens ord – men de ville også gerne sikre sig, at den rette protestantiske forståelse vandt frem. Nye oversættelser og nye tolkninger blev udbredt med tidens nye teknologi, bogtrykkerkunsten. Nu kunne samme tekst i løbet af kort tid spredes i hundred- eller tusindvis af identiske eksemplarer. Det er ligefrem blevet sagt, at ”uden bogtryk – ingen reformation”.

I 1550 udkom den første danske bibeloversættelse, som var autoriseret af stat og kirke. Salmebøger og andre ”nyttige” udgivelser, der formidlede Guds ord – på luthersk vis – blev også støttet, mens ”skadelige” bøger blev censureret. Luthers Lille Katekismus var den allervigtigste. Den blev set som menigmands bibel, dvs. som en håndbog i den rette bibelforståelse.

Guds ord skulle ikke kun læses. Det skulle først og fremmest forkyndes klart og forståeligt fra landets prædikestole. Præsterne skulle uddannes bedre, og biskopper skulle kontrollere, at der blev prædikeret klart og godt, når de var på inspektion (visitats) ude i sognene.

I private hjem var Bibelens verden også til stede. Man kendte fortællingerne fra Det gamle og Det nye Testamente. Bibelske ordsprog og citater indgik i hverdagens mundtlige kultur – og har efterladt mange spor i sproget. I 1500-tallet fandt egentlig bibellæsning kun sted i lidt mere velhavende hjem. Men i løbet af 1600- og 1700-tallet blev det almindeligt at kunne læse, og bibler blev billigere. Derfor fik langt flere mennesker adgang til en bibel.

1700-tallets pietister arbejdede for, at alle mennesker skulle læse og forstå selve Bibelen – men stadig med Luthers katekismus som anvisning på den rigtige læsemåde. Først med 1800-tallets vækkelser blev selvstændig bibelfortolkning en reel mulighed for de mange. Samtidig var 1700- og 1800-tallet den periode, hvor en videnskabeligt baseret bibelkritik blev udviklet. Det var også i denne periode, at videnskabelige studier af naturen – uafhængigt af Bibelen – voksede frem.

Meget forskellige bibelsyn har gjort sig gældende frem til i dag. I mere fundamentalistiske læsninger bliver Bibelens ord brugt som belæg for, hvordan verden blev skabt og livet præcist skal leves. Sådanne tolkninger var mere almindelige tidligere, men dukker frem, når der fx argumenteres imod kvindelige præster ud fra Bibelens ord. Inden for Folkekirken møder man generelt mere åbne fortolkninger, der lægger vægt på ”det levende ord” i modsætning til det døde bogstav. Grundtvig var en stærk fortaler for et sådant bibelsyn. I dag forstår de fleste først og

fremmest Bibelen som en historisk og litterær tekst med både religiøs og kulturhistorisk betydning.

Reformationens billeder: Bibelen og ordet

Lucas Cranach den Ældre / Lucas Cranach den Yngre, *Luther prædiker for menigheden*, Wittenberg-altertavlen, predella, 1547. Olie på træ.

Stadt- und Pfarrkirche St. Marien, Wittenberg

Luther prædiker for menigheden i Wittenberg. Billedet er placeret nederst i en stor altertavle fra 1547, som blev sat op den kirke, hvor Luther prædikede. Han forkynder Bibelens ord, som i lutherdommen er det absolutte fundament for troen – og menigheden lytter opmærksomt. Han står på prædikestolen med den ene hånd på sin bibel. Med den anden peger han på den korsfæstede Kristus, der viser sig for menigheden midt i billedet. Kristus er malet som de øvrige figurer, så det ser ud som om, han er fysisk til stede. Det er ikke længere kun i nadveren, at Kristus bliver nærværende, men også når Bibelens ord forkyndes og menigheden tror på det.

Reformationen 1517-2017 – Hovedtemaer” er blevet til på foranledning af Præsidiets for reformationsjubilæet i Danmark. Hovedformålet er at give et første overblik over reformationen og dens betydning for derved at vække interesse for emnet og tjene til videre inspiration for enkeltpersoner og organisationer.

Til hvert af de udvalgte illustrerede temaer findes – en kort tekst om reformationens spor i dag – en introduktion til Luthers tanker og de reformatoriske idéer – et rids af reformationens historie og videre betydning for det danske samfund. For flere temaer er derudover udvalgt et billede, der viser reformationens spor i den visuelle kultur.

Teksterne er skrevet af en forfattergruppe, sammensat af forskere fra forskellige fag og forskningsinstitutioner: Lektor, ph.d. Bo Kristian Holm, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet, og prof. mso. Anna Vind, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, har skrevet teksterne om Luther og reformationens ideer.

Lektor, dr. phil. Charlotte Appel, Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet, og prof., fil.dr. Hanne Sanders, Historiska Institutionen, Lunds Universitet, har skrevet om reformationens historie og det danske samfund.

Museumsinspektør, seniorforsker Hanne Kolind Poulsen, Statens Museum for Kunst, har skrevet teksterne om reformationens billeder. Hun er også hovedforfatter til temaet ”Billeder og kunst”. Lektor, ph.d. Sven Rune Havsteen, Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, er medforfatter til temaet ”Sang og musik”.

Nationalmuseet har taget sig af sprogbehandling, billedsøgning og opsætning.

Charlotte Appel og Bo Kristian Holm har stået for redaktionen.